

Foto: Anda van Riet

VRAAG HET DE SCHRIJVER

Een andere manier om leesvaardigheid te oefenen

Leerlingen leren bij het vak Nederlands in de lessen leesvaardigheid welke leesstrategie wanneer gebruikt moet worden, welke tekstsoorten er zijn en wat signaalwoorden zijn. Maar is dit alles wat een leerling nodig heeft om een goede lezer te worden? De manier waarop leesvaardigheid in leergangen en toetsen geoefend wordt, roept deze vraag op. In dit artikel wordt een leestaak besproken waarbij leerlingen worden aanzet kritisch naar een tekst te kijken. Een goede aanvulling op het huidige onderwijs over leesvaardigheid.

PLEUNI HOOFT VAN HUYSDUYNEN

Wanneer je jezelf afvraagt wat tekstbegrip nu eigenlijk is, lijkt het alsof het een onmogelijke vaardigheid is om in het onderwijs te oefenen en te toetsen. Het goed begrijpen van een tekst houdt voornamelijk in dat de lezer informatie uit een tekst in een nieuwe situatie adequaat gebruikt. De lezer heeft dus iets onthouden én iets geleerd van een tekst. Bijvoorbeeld wanneer een leerling bij geschiedenis teksten leest over de VOC, gebruikt hij of zij deze informatie misschien jaren later pas voor het eerst als in het Rijksmuseum aan een broertje of zusje verteld wordt wat er op de schilderijen over dit onderwerp gebeurt. De geschiedenis tekst is dus zo gelezen dat de leerling de inhoud heeft begrepen en de nieuwe informatie heeft opgeslagen.

Maar hoe kun je zo'n situatie voor elke leerling en

bij elke tekst binnen de schooltijd creëren? Bewust nieuwe contexten creëren waarin leerlingen kunnen laten zien wat ze hebben opgestoken van een tekst is bijna onmogelijk. Daarnaast is er nog een probleem bij het meten van tekstbegrip: hoeveel iemand leert van een tekst hangt sterk samen met de voorkennis van de lezer. Misschien heeft een leerling die al veel wist over de VOC niet veel nieuws van de geschiedenis teksten geleerd, terwijl een andere leerling wel veel van de teksten heeft geleerd maar uiteindelijk minder over de VOC weet omdat de voorkennis al veel minder groot was. Wie van de twee leerlingen heeft de tekst nu het beste begrepen?

Hoewel tekstbegrip dus lastig is om te meten, is het wel belangrijk dat leerlingen leren hoe ze teksten zo moeten lezen dat ze deze ook begrijpen. Het goed kunnen lezen helpt de leerlingen namelijk zowel in hun dagelijks leven als in hun vervolgopleiding.

Meer betrokken lezers

Omdat ik veel behoefte had aan een leestaak die leerlingen meer aanzet tot het proberen te begrijpen van een tekst dan de opdrachten in de huidige leergangen – die meer gericht zijn op het toepassen van de terminologie die bij Nederlands wordt gedoceerd –, ben ik op zoek gegaan naar wetenschappelijke onderzoeken over dit onderwerp. Ik stuitte op een niet al te recent maar wel heel interessant artikel van Beck, McKeown, Sandora, Kucan en Worthy (1996), getiteld 'Questioning the Author: A Yearlong Classroom Implementation to Engage Students with Text'. Deze tekst gaat over een simpele doch effectieve interventie die ertoe leidt dat leerlingen meer betrokken zijn bij de te lezen tekst, ze gaan namelijk als het ware in dialoog met de schrijver. Concreet gaat het over de leestaak *Questioning the Author*, een methode die ik vertaald heb naar *Vraag het de schrijver*. Ik zal

eerst de achtergronden van deze methode beschrijven en wat de methode inhoudt. Vervolgens zal ik een voorbeeld geven van een dergelijke opdracht, deze bestaat uit een tekst op begin 2F-niveau en bijbehorende vragen.

Succesvol lezen is te zien als een constructieve bezigheid: tijdens het lezen wordt voorkennis geactiveerd en geïntegreerd met de informatie die in de tekst staat. Het blijkt alleen dat dit veel minder gebeurt bij jonge en onervaren lezers dan bij ervaren lezers. Onervaren lezers lijken niet zo actief te lezen als ervaren lezers. Zo herkennen ze inconsequenties in een tekst minder snel, vragen ze zichzelf minder vaak af in hoeverre ze de tekst hebben begrepen en gebruiken ze minder vaak leesstrategieën (Beck et al., 1996). Gelukkig kunnen leerlingen leren hoe ze actiever kunnen lezen en zo betere lezers worden! Het onderzoek

Leerlingen gaan als het ware in dialoog met de schrijver en ervaren dat deze ook maar een mens is die informatie ook anders, en misschien wel beter, had kunnen formuleren

van Beck et al. gaat over een instructiemethode met als voornaamste doel dat leerlingen de tekst zo diep mogelijk doorgronden en dat ze leren kritisch te kijken naar het werk van de schrijver. Wat er in de klas gebeurt, is dat de leraar en de leerlingen samen een tekst lezen. Na elke alinea legt de leraar de leerlingen vragen voor die zowel betrekking hebben op de inhoud van de tekst als op de manier waarop de schrijver de informatie heeft geformuleerd (zie kader 1 voor voorbeeldvragen). De leerlingen discussiëren over de vragen en proberen samen een antwoord te formuleren terwijl de docent het klassengesprek over de tekst leidt.

Kenmerken van de leestaak

De ontwerpers van *Vraag het de schrijver* hebben verschillende theorieën over succesvol leesonderwijs gecombineerd bij het ontwikkelen van deze instructiemethode. Ten eerste is de methode gebaseerd op *modelling*, hetgeen inhoudt dat de docent hardop denkend voordoet wat er van de leerling wordt verwacht. Het voordoen gebeurt in dit geval zowel doordat de leraar een gegeven antwoord of vraag van een leerling herhaalt en nagaat in hoeverre de klasgenoten aanvullingen of opmerkingen hebben als door zelf te reflecteren op de tekst. Zo laat de leraar aan de leerlingen zien hoe ze kunnen omgaan met begripsproblemen tijdens het lezen. Wanneer een docent vindt dat iets in de tekst onduidelijk is beschreven, wordt aan de leerlingen gevraagd hoe zij het tekstfragment interpreteren. Het blijkt dat het hardop denkend voordoen van het gebruiken van leesstrategieën voor meer betrokkenheid van de leerlingen bij de tekst zorgt.

Een ander kenmerk van deze leestaak is dat de leerlingen zich continu moeten afvragen in hoeverre ze de tekst nog begrijpelijk en duidelijk vinden. De achterliggende gedachte is dat je een tekst beter begrijpt wanneer je in je eigen woorden probeert te vertellen waar de tekst over gaat. Je stelt je als lezer als het ware op als iemand die de tekst herschrijft. Door te proberen je in de schrijver te verplaatsen en te bedenken waarom bepaalde informatie is gegeven en waarom de informatie op een bepaalde manier is geformuleerd lees je

actiever en leer je meer van een tekst dan wanneer je jezelf niet deze vragen stelt.

Een derde bijzonder kenmerk van deze opdracht is dat de vragen tijdens het lezen worden gesteld in plaats van achteraf. Het doel van de leestaak is dat de leerlingen nieuwe informatie leren van de tekst en deze koppelen aan wat ze al weten door zichzelf continu af te vragen wat de schrijver nu precies wil vertellen en waarom de schrijver deze vorm aan de tekst geeft. Door de vragen tijdens het lezen te stellen, wordt ervaren dat het construeren van een representatie van de tekst een proces is en niet pas gebeurt wanneer de tekst eerst helemaal gelezen is. Vanzelfsprekend is het ook mogelijk om de tekst eerst in zijn geheel te lezen en vervolgens de alinea's nog eens te lezen en de vragen te beantwoorden. De verwachting is dat leerlingen door veel te oefenen met het stellen van vragen tijdens het lezen deze strategie ook uit zichzelf zullen gebruiken wanneer ze een nieuwe tekst lezen.

VRAGEN OVER DE INHOUD

- Wat probeert de schrijver in deze alinea te zeggen?
- Waar gaat deze alinea over?
- Dit is wat de schrijver zegt, maar wat bedoelt hij nu precies?
- Hoe sluit deze alinea aan op wat er in de vorige alinea is verteld?

VRAGEN OVER DE VORM

- Legt de schrijver dit duidelijk uit?
- Wordt alle relevante informatie gegeven of ontbreekt er nog iets?
- Welke vragen worden niet beantwoord?
- In hoeverre is de vergelijking goed gekozen?

Kader 1. Voorbeeldvragen

JOHANNA BOEIT, OOK DOOD

Bron: BN/DeStem
Datum: 22 februari 2013
Schrijver: Freke Remmers
Lengte: 557 woorden

De resten zijn naar de destructie. Van Johanna de bultrug is alleen een skelet over

Leiden – Een enkel stukje grijze huid, wit kraakbeen, bloedrood spierweefsel en roze bot is het enige dat nog over is van Johanna. Duncan Reeder en Becky Desjardins, preparateurs van museum Naturalis, werken geconcentreerd aan het prepareren van de vinnen van de befaamde bultrug die op 12 december aanspoelde bij Texel. De messen zijn geslepen, de camera's draaien en bezoekers kijken met opgetrokken neus toe.

Vragen

1. Wie is Johanna?
2. De schrijfster maakt veel gebruik van opsommingen: zowel in de eerste zin als in de laatste zin van deze alinea. Wat is het effect hiervan op jou als lezer?

Want stinken, dat doet het. Door de indringende geur van rottende vis ga je bijna over je nek. 'Echt vies', vindt Thomas Klinkenberg (11) maar hij blijft gefascineerd toekijken hoe Becky stukjes los, draderig vlees in een container gooit. 'Dit "smaakt" naar meer', vindt zijn opa Rinus Coesel. 'Je raakt wel benieuwd naar wat er met de rest van de walvis is gebeurd.'

Vragen

3. Waar kijken Thomas en zijn opa naar?
4. De schrijfster heeft vast meer mensen horen praten. Waarom heeft ze, denk je, het gesprekje tussen Thomas en Rinus gekozen om op te schrijven?

Dat weten ze bij Naturalis in Leiden wel. 'In Texel hebben we er al heel veel vlees af gehaald. Dat stonk enorm. Daar is deze stank niks bij', herinnert Becky zich nog. Ze schuift over het zeil, dat bedekt is met zaagsel zodat ze niet uitglijdt in het vet. 'Daarna hebben we het hier in grote bakken warm water gelegd, zodat de rest van het

vlees eraf rot. Dat duurt een paar weken. We spoelen de laatste restjes eraf, en dan gaat het nog een week in een bak met waterstofperoxide. Dat haalt het vet uit de botten. We hebben nu bijna alles gedaan, alleen een deel van de schedel moet nog.'

Vragen

5. Wat is er met de rest van het vlees van de walvis gebeurd?
6. Het lastige voor een schrijver is dat hij/zij alleen met woorden uit moet leggen hoe iets eruitziet. Vind je dat de schrijfster een duidelijk beeld geeft? Leg je antwoord uit.

De botten verdwijnen in de collectie van Naturalis, die zo'n 37 miljoen objecten telt. Daar zitten al een paar walvissen bij, want ieder gestrand exemplaar wordt door Naturalis ontleed en beschikbaar gesteld aan de wetenschap. 'Dat gebeurt ongeveer een keer per jaar, dus het is nog aardig speciaal', vindt Steven van der Mije, collectiebeheerder en hoofd van het snijteam. 'Maar dit hadden we nog nooit meegemaakt.' Hij denkt terug aan de emotionele discussie die oplaaide toen het dier dagenlang op een zandplaat lag, maar niet meer gered kon worden. 'Er spoelt eigenlijk nooit een levende walvis aan, dus het was een uitzonderlijke situatie.'

Vragen

7. Wat maakt deze walvis meer bijzonder dan andere walvissen?
8. In de eerste zin staat dat de botten verdwijnen. Wat betekent het woord verdwijnen volgens jou? In hoeverre vind je het een goedgekozen woord in deze situatie? Leg je antwoord uit.

Voor Becky is Johanna, bij velen ook bekend als Johannes voordat duidelijk werd dat het een vrouwtje betrof, ook een speciaal geval. 'Het is de eerste keer dat ik een walvis prepareer. Het valt op dat alles heel zwaar is. Dat weet je wel, maar je staat er eigenlijk niet bij stil. Je moet erg voorzichtig zijn, want in de vinnen zitten een heleboel kleine vingerbotjes die je niet wil beschadigen.'

Vragen

9. Wat is het onderwerp van deze alinea?
10. In de tekst wordt niet verteld wat prepareren betekent. Wat had de schrijfster kunnen toevoegen aan deze alinea zodat elke lezer begrijpt wat prepareren is?

Kader 2

Positieve effecten

Uit het onderzoek van Beck et al. (1996) blijkt dat het stellen van vragen tijdens het lezen en het gekozen type vragen een positief effect hebben op tekstbegrip. Dit is nagegaan door de leerlingen zowel vooraf als achteraf een schriftelijke leestaak te geven met dezelfde soort vragen als die in de les werden gesteld. De leerlingen waren veel beter in staat om op de tekst te reflecteren na afloop van de *Questioning the Author*-lessen. Ook had de leestaak een positief effect op de attitude van de leerlingen. Ze hadden niet meer het gevoel dat ze niet goed zijn in lezen, omdat ze erachter kwamen dat gebrek aan begrip ook kan liggen aan het feit dat de schrijver informatie niet zo handig heeft geformuleerd of gestructureerd. Uit de lesobservaties bleek daarnaast dat de leerlingen veel actiever deelnemen aan de leesvaardigheidslessen, zo stelden ze bijvoorbeeld veel meer vragen dan voor de interventie.

Door vragen te stellen over de duidelijkheid en begrijpelijkheid van de tekst gaan de leerlingen als het ware in dialoog met de schrijver en ervaren ze dat de schrijver ook maar een mens is die informatie ook anders, en misschien wel beter, had kunnen formuleren. Leerlingen zijn volgens de onderzoekers niet geneigd om kritisch te kijken naar de teksten die ze op school lezen. Kritisch lezen maakt ze daarentegen wel betere lezers: ze leren en onthouden zo meer van een tekst en hebben daarnaast een strategie geleerd die hen ook helpt bij het lezen van andere teksten.

Ervaring in de les

Deze leestaak wilde ik graag uitproberen: deze zorgt er namelijk voor dat mijn leerlingen betere lezers worden, en de aanpassing die ik moest doen was niet erg groot. Ik heb ervoor gekozen om de vragen al in de tekst te voegen zodat leerlingen er ook individueel aan kunnen werken (zie kader 2 voor een voorbeeld). Het individueel beantwoorden van dergelijke vragen leek me een goede aanvulling, aangezien leerlingen andere teksten ook alleen lezen. Bovendien is de papieren variant makkelijk uit te wisselen met collega's. Het is van essentieel belang om eerst een paar keer klassikaal met leerlingen met deze methode te oefenen. Zo leren ze, wanneer de docent laat zien welke vragen er bij hem of haar opkomen tijdens het lezen, hoe ze het beste met een tekst om kunnen gaan. Wanneer ze ge-

wend zijn aan de leestaak, kunnen ze met de papieren versie gaan werken.

In mijn lessen Nederlands heb ik met verschillende klassen van 1F- tot en met 4F-niveau geoefend met de methode *Vraag het de schrijver*. Ik heb eerst op elk niveau een tekst gezocht. In een Wordbestand heb ik na elke alinea twee vragen gevoegd: (1) een vraag die neerkomt op 'waar gaat deze alinea over?' en (2) een vraag die betrekking heeft op de manier waarop de schrijver de informatie heeft geformuleerd. Met name teksten waarin de mening van de schrijver doorklinkt, zijn erg geschikt voor deze opdracht. Onder elke vraag voegde ik één of meerdere lege regels in voor het te geven antwoord.

Hoewel het nog niet is onderzocht of het structureel oefenen van leesvaardigheid op deze manier uiteindelijk tot beter tekstbegrip leidt, denk ik wel dat het een goede aanvulling is op de opdrachten die leerlingen nu maken. *Vraag het de schrijver* daagt een leerling uit om dieper over een tekst na te denken en leidt er wellicht toe dat leerlingen in een andere situatie kritischer naar een tekst kijken. Het zou, vermoed ik, goed werken om deze opdracht digitaal aan te bieden. De leerlingen zouden bijvoorbeeld eerst de hele tekst te zien kunnen krijgen en vervolgens volgen de alinea's om de beurt. Na elke alinea worden er twee vragen gesteld die gaan over de gelezen alinea. De volgende alinea komt pas tevoorschijn wanneer de twee vragen beantwoord zijn.

Mijn ervaringen met deze alternatieve leestaak zijn erg positief: het viel me op dat leerlingen verrast werden door het soort vragen. Ze zijn bij leesopdrachten gewend om vragen te beantwoorden waar maar één juist antwoord op te geven is. *Vraag het de schrijver* heeft veel meer betrekking op hun eigen interpretatie en de vragen staan dus veel meer antwoorden toe. Uit reacties van leerlingen bleek daarnaast dat ze het een interessante aanvulling vinden op het leesonderwijs, omdat ze zich serieus genomen voelden, zo riep een leerling uit: 'Mijn mening wordt heel de tijd gevraagd. Het is net alsof ik net zo belangrijk ben als de schrijver!' ■

LITERATUUR

Beck, I. L., McKeown, M. G., Sandora, C., Kucan, L., & Worthy, J. (1996). Questioning the author: A yearlong classroom implementation to engage students with text. *The Elementary School Journal*, 96(4), 385-414.

agenda

- 19 september 2014, International Talk Like a Pirate Day, <www.talklikeapirate.com>
- 4 oktober 2014, Studiedag Spaans, Utrecht, <www.levendetalen.nl>
- 31 oktober 2014, Anéla Najaarsstudiedag 2014, Utrecht, <www.anela.nl>
- 7 november 2014, Landelijke Studiedag 2014, Utrecht, <www.levendetalen.nl>
- 7 november 2014, Nascholingsdag Grand Guerre, Leiden, <www.romanisten.nl>
- 13 november 2014, Franse Dag 2014, <www.fransvanzelfsprekend.nl>
- 14 – 15 november 2014, Conferentie Het Schoolvak Nederlands, Brugge, <www.hetschoolvaknederlands.org>
- 22 november 2014, Literaire Dag: WO I, Amsterdam, <www.literalinea.nl>
- 6 februari 2015, Mastercourse Frans UvA, Amsterdam, <www.is.uva.nl/nascholing>
- 13 maart 2015, Nationaal Congres Engels, <www.nationaalcongresengels.nl>
- 20 – 21 maart 2015, Congres Frans, <www.levendetalen.nl>
- 11 – 14 april 2015, IATEFL International Conference, Manchester, <www.iatefl.org>

Taal en onderwijs

Op vrijdag 31 oktober 2014 organiseert Anéla op de Universiteit Utrecht een studiedag met als thema 'Taal en onderwijs', waarbinnen onderzoek valt naar alle vormen en facetten van taalleren in een onderwijssetting. Aan de orde komen moedertaalonderwijs, tweede- en vreemdetaalonderwijs, voor- en vroegschoolse educatie, volwassenenonderwijs, klassikaal en afstandsonderwijs. Het gepresenteerde onderzoek richt zich op het leerrendement van bepaalde didactieken, methodieken of curricula, maar ook op de motivatie of perceptie van taalleerders of op de tevredenheid van docenten. Ook onderwerpen als taalonderwijsbeleid, taalgericht vakonderwijs, ICT-ondersteund taalonderwijs en taaltoetsing vallen binnen het thema.

Voor meer informatie en inschrijving, zie <www.anela.nl>.

binnenkort

De literaire kant van de Eerste Wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog staat ook bekend als literaire oorlog. Het waren niet alleen de zogenaamde *war poets* die poëzie schreven. Tienduizenden soldaten probeerden hun gevoelens in die turbulente tijd in gedichten onder woorden te brengen. Uit deze poëzie stijgt wanhoop en doodsangst op maar vreemd genoeg ook enthousiasme en een onbestemd verlangen. In de eerste maanden vooral, geloofde men dat het zuiverende effect van een oorlog een nieuwe samenleving zou brengen. Het was goed dat Europa schoongewassen werd in bloed, opdat zij glanzend en hernieuwd kon herrijzen. De futuristen maakten school. Maar dit romantische ideaal verdween al snel en werd gesmoord in de afgrijpselijke hel van de loopgraven, de mitrailleurs en het gifgas. Uit deze oorlog werd het absurdisme geboren.

Er is werk nagelaten van jong gestorven mannen, van jonge mannen die later zouden uitgroeien tot echte schrijvers, maar ook van tallozen om de echte oorlog heen, zoals verpleegsters, ouders, liefjes en officieren. Nederlandse dichters als Herman Gorter en Paul van Ostaïjen hebben indringend over deze oorlog geschreven.

Op 22 november organiseert Literalinea in Amsterdam een literaire dag over de Eerste Wereldoorlog.

In de ochtendlezing gaat Geert Buelens dieper in op de wezenskenmerken van de gedichten uit zijn bundel *De 100 beste gedichten van de Eerste Wereldoorlog*. In de middaglezing zal Stefan Hertmans de achtergronden van zijn boek *Oorlog en terpentijn* schetsen aan de hand van het leven van zijn grootvader, die WO I meemaakte, en laten zien hoe de Eerste Wereldoorlog een natie tekende. Interessant hierbij is de stelling dat de moraal van de Belgen is gevormd door WO I en die van het neutrale Nederland door WO II.

Voor meer informatie en aanmelding, zie <www.literalinea.nl>.

De Grande Guerre in de Franse literatuur

Op 7 november 2014 organiseert de Stichting Romanisten aan de Nederlandse universiteiten in samenwerking met de Universiteit Leiden een nascholingsdag in Leiden voor docenten Frans in het voortgezet onderwijs, studenten aan universiteiten en hogescholen, en andere belangstellenden. Het thema is 'De Grande Guerre in de Franse literatuur'. Op het programma staan vijf lezingen en een lunch. De sprekers zijn allen ervaren docenten aan universiteiten en in het voortgezet onderwijs. Deze nascholingscursus reikt ook materiaal aan dat in onderwijssituaties kan worden ingezet. Deelnemers aan de dag ontvangen een certificaat van de Universiteit Leiden/SRNU.

Uitvoeriger informatie over programma, sprekers, tijd, plaats en aanmelding kunt u vinden op <www.romanisten.nl>.

Herman Gorter

Paul van Ostaïjen